

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศ การเพิ่มขึ้นของประชากรเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป การเพิ่มขึ้นของประชากรเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เมื่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมีความเข้มข้นมากขึ้น กล่าวคือ เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อัตราการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ก็เพิ่มขึ้น ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากร ธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรประเภทที่ไม่สามารถสร้างเสริมขึ้นมาใหม่ได้ (non renewable resources) ก็เกิดขึ้น และยังมีปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย เป็นต้นว่า ความต้องการใช้ทรัพยากรน้ำจำนวนมากเพื่อจะแยกเอาทรัพยากรอย่างอื่นมาใช้ ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาของเสีย และปัญหามลพิษ (มนัส สุวรรณ, 2539) แต่อย่างไรก็ตามวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะได้รับผลกระทบจากการพัฒนา เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ฉะนั้นหลักการสำคัญของการพัฒนาจะต้องเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยมองจาก 1) ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: การพัฒนาควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมพื้นบ้าน และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ความยั่งยืนทางสถาบัน: การตัดสินใจของชุมชน และการจัดองค์กรสังคมต้องสอดคล้องกับหลักการนิเวศวิทยาท้องถิ่น 3) การมีส่วนร่วม: การพัฒนาควรมาจากข้างล่างชุมชน ท้องถิ่นมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรของตนเอง 4) ความยุติธรรมทางสังคม ความมั่นคงของการดำรงชีวิต ต้องครอบคลุมกลุ่มชนผู้ยากไร้ในปัจจุบัน และคนรุ่นหลังในอนาคตอันยาวไกลและผลของการพัฒนาดังกล่าว จะก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ เป็นผลพลิตรวมกันระหว่างปัจจัยหลายมิติทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง การแก้ไขปัญหาี่ต้องกระทำหลาย ๆ ด้านหลายแนวทางพร้อมกัน ซึ่งจะต้องปรับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่กระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมกับชุมชนให้มีความสมดุล และก่อให้เกิดความยั่งยืนกระแสของความตระหนักในเรื่องสิ่งแวดล้อมได้แผ่ขยายไปทั่วโลกที่ไร้พรมแดน

สืบเนื่องมาจากปัญหาสิ่งแวดล้อมในโลกที่สำคัญ ๆ อาทิ ชั้นโอโซนของบรรยากาศถูกทำลายโดยน้ำมือมนุษย์ที่ใช้สารคลอโรฟลูออโรคาร์บอน (Chlorofluorocarbons: CFCs) ในชีวิตประจำวัน อยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้รังสีอัลตราไวโอเล็ตบี (UVB) ส่องทะลุมายังโลก และเป็นอันตรายต่อสรรพสิ่งที่มีชีวิต นอกจากนี้ยังทำให้เกิดภาวะการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิโลกที่เรียกว่าปรากฏการณ์เรือนกระจก (Greenhouse Effect) อันเกิดจากก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ของการเผาผลาญเชื้อเพลิงที่นับวันจะทวีมากขึ้น ธารน้ำแข็งบริเวณขั้วโลกเหนือเริ่มละลาย และเพิ่มระดับน้ำทะเลในมหาสมุทร แม้กระทั่งปัญหามลพิษทางน้ำ อากาศและภาคสารพิษ ซึ่งล้วนเกิดจากพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งสิ้น แหล่งน้ำที่ใช้อุปโภคบริโภค อากาศที่ใช้หายใจ ดินที่ใช้เพาะปลูกเริ่มไม่ปลอดภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่มีการพัฒนามากเท่าไร ปัญหาที่ยิ่งรุนแรงมากเท่านั้น ประเทศที่พัฒนาแล้ว (Developed Countries) และมีความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจ มักจะประสบกับปัญหาเหล่านี้ จึงจำเป็นต้องมีมาตรการป้องกันและคุ้มครองสิ่งแวดล้อมอย่างเข้มงวดกวดขัน เพื่อรักษาสุขภาพและอนามัยของคนในประเทศให้ปลอดภัยจากปัญหาสิ่งแวดล้อม (กาญจนศักดิ์ ผลบูรณ์, 2543)

ประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากปัญหาดังกล่าวได้ จึงควรตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งได้แผ่อิทธิพลครอบคลุมชีวิตความเป็นอยู่ของพลเมืองมากขึ้นทุกขณะด้วยความรวดเร็วจนยากที่ทุกคนจะปรับตัวเข้าหาสภาวะการณ์ได้ทัน เพราะสิ่งแวดล้อมกำลังเสื่อมโทรม และมีมลพิษมากขึ้นทุกวัน ซึ่งอันตรายหรือพิษจากสิ่งแวดล้อม อาจแยกออกเป็น 2 พวกคือ พวกที่เป็นพิษต่อร่างกายโดยตรง กับอีกพวกหนึ่งเป็นพิษที่มองไม่เห็นแต่ส่งผลกระทบต่อจิตใจของผู้ที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้นและมีผลทางอ้อมต่อร่างกาย (สวัสดิ์ โนนสูง, 2546) ด้วยเหตุนี้จึงปฏิเสธไม่ได้เลยว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาสำคัญของประเทศและจะเป็นปัญหายิ่งใหญ่ที่สุดเท่าที่มนุษย์ได้เคยเผชิญมา ดังนั้นพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) จึงให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Principle of Sustainable Development) ในการจัดการให้เกิดสมดุลระหว่างการใช้อย่างประหยัดกับการอนุรักษ์ฟื้นฟู ส่งเสริมการนำทรัพยากรไปใช้ประโยชน์ในระดับที่ยั่งยืน เพื่อช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาที่พึ่งตนเองได้ยกระดับชีวิตของคนไทยและสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนและประเทศ รวมทั้งเป็นรากฐานที่แข็งแกร่งของการพัฒนาประเทศ โดยเน้นการบริหารจัดการ สิ่งแวดล้อมที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม มุ่งเน้นประสิทธิภาพการกำกับควบคุมที่มีประสิทธิผล มีความ

โปรงใส สุจริต ตลอดจนมีการศึกษาวิจัยที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544)

สถานศึกษาขั้นพื้นฐานในฐานะสถานศึกษาที่จัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา และมีบทบาทสำคัญในการชี้นำสังคมมาโดยตลอด ควรตระหนักและแสดงความรับผิดชอบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เป็นวิกฤติการณ์อันสำคัญยิ่งของโลกปัจจุบันและของประเทศ โดยการเป็นทั้งผู้ให้ความรู้ เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและเป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อการอนุรักษ์และป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ความตื่นตัวต่อปัญหามลภาวะจากสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเองยังอยู่ในระดับต่ำ และขาดการปฏิบัติอย่างจริงจัง ดังนั้นสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจึงควรเป็นหน่วยงานสำคัญที่ต้องสร้างระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของตนเองเป็นอันดับแรก เพื่อที่จะได้ชี้นำและปรับใช้กับชุมชนส่วนรวมต่อไปได้

ปัจจุบันสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในท้องถิ่นด้วยรูปแบบที่หลากหลายเพื่อให้ทุกคนได้มีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิตและใช้ชีวิตอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างสงบสุข นอกจากนี้ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานยังช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชนและสังคมให้พัฒนาไปด้วยกันอย่างสมดุล โดยเอื้อต่อการสนับสนุนให้ “คนมีความสุข ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติ และสิ่งแวดล้อมยั่งยืน” ซึ่งแสดงให้เห็นความสำคัญของการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญเกิดขึ้นเป็น 2 ลักษณะ คือ ทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลงและภาวะมลพิษ ทั้งนี้สาเหตุเนื่องมาจากการเพิ่มของประชากร ความก้าวหน้าทางวิทยาการการพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นการเพิ่มผลผลิตทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรมมากกว่าการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งล้วนแต่มีผลกระทบที่เป็นอันตรายต่อคุณภาพชีวิต สุขภาพอนามัย และการดำรงชีวิตของประชาชนทุกคนโดยตรง (กนก จันทร์ทอง ,2538) ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไข การให้การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นมาตรการหนึ่งที่ได้เพราะการศึกษาเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่พึงปรารถนาทั้งในด้านความรู้ ความคิด สติปัญญา การศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เจตคติ และเสริมสร้างค่านิยมของคนไปสู่การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้ ซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากคน ดังนั้นการแก้ปัญหาจึงต้องใช้คนเป็นศูนย์กลางและการศึกษาเป็นมาตรการที่สำคัญที่สุดในการแก้ปัญหา เพราะจะช่วยปลูกฝังความรู้ ความเชื่อ เจตคติและค่านิยมซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการตัดสินใจและการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ของคน และวินัย วิระวัตนานนท์ (2532) กล่าวว่า การศึกษาในเรื่องสิ่งแวดล้อมจะช่วยให้บุคคลสามารถคิดและตัดสินใจในการ

แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ได้อย่างถูกต้อง เพราะทุกคนเป็นผู้สร้างปัญหาสิ่งแวดล้อม ไม่ทางตรงก็ทางอ้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่กระทบถึงทุก ๆ คน โดยตรงอีกด้วย

สถานศึกษาขั้นพื้นฐานถือว่างานสิ่งแวดล้อมเป็นภารกิจสำคัญที่ต้องเร่งดำเนินการในทุกระดับ โดยกำหนดเป็นนโยบาย ความเชื่อ จุดเน้น และสิ่งละอันพันละน้อยที่ทุกหน่วยงานในสังกัดพึงปฏิบัติ จากแนวทางปฏิรูปทางการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2539-2550 มีจุดมุ่งหมายสูงสุด เพื่อให้ประชาชนชาวไทยมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพัฒนาประเทศให้สามารถอยู่ในสังคมโลกเป็นอย่างเป็นสุข ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องและครบถ้วนย่อมก่อให้เกิดค่านิยมความคิดเห็นและทัศนคติที่ดีตามมา ซึ่งส่งผลให้มนุษย์ประพฤติตนในการที่จะแก้ไขและป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุนี้แผนการศึกษาแห่งชาติจึงได้กำหนดหลักการในข้อ 2 เพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้ค่านิยมสิ่งแวดล้อมไว้ว่าในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและจะต้องอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างกลมกลืนและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มนุษย์จะต้องตระหนักถึงการใช้อย่างอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดนโยบายและมาตรการในการพัฒนาการศึกษาหมวดการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคล ในข้อ 2.5 ไว้โดยให้ปลูกฝังความเข้าใจ และพัฒนา ค่านิยมที่ถูกต้องทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนการใช้อย่างอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2545)

ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาสำคัญและได้เปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีและวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ ปัญหาสิ่งแวดล้อมนี้ นับวันจะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น จำเป็นต้องใช้ความรู้ ความพยายามแก้ปัญหาและรณรงค์ให้ทุกคนตระหนักถึงความจำเป็นและภัยอันตรายที่จะตามมาในอนาคต รวมทั้งให้ช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดีตลอดไป โดยเฉพาะเยาวชนในสถานศึกษาควรได้รับการศึกษาอบรมและปลูกฝังให้มีจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม และปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม ดังนั้น โรงเรียนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้สะอาด ร่มรื่น สวยงาม ปลอดภัย ส่งเสริมการพัฒนาของนักเรียนทุก ๆ ด้าน ให้เหมาะสมกับวัยและสร้างอุปนิสัยที่ดีติดตัวเพื่อนำไปใช้ในสังคมภายนอกต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2542) ได้กล่าวถึงสาเหตุของสังคมไทยในยุคปัจจุบันว่า ระบบสถาบันและโครงสร้างการบริหารทางเศรษฐกิจและการเมืองยังมี กระบวนทัศน์การพัฒนาแบบเก่า ที่มีลักษณะรวมศูนย์อำนาจการบริหารและการตัดสินใจอยู่ในส่วนกลางและเน้นความรับผิดชอบของภาครัฐเป็นหลัก ประกอบกับโครงสร้างการบริหารงาน แผ่นดินที่ค่อนข้างซับซ้อน ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น มีผลทำให้ขาดการกระจายอำนาจการบริหาร

และการตัดสินใจไปสู่ระดับชุมชนและท้องถิ่นอย่างจริงจัง ขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังถูกจำกัดขีดความสามารถ ประชาชนและชุมชนไม่ได้รับโอกาสให้มี ส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544) จึงทำให้ชุมชนขาดความแข็งแกร่งไม่สามารถยืนหยัดด้วยตัวเองได้ และจากการที่ชุมชนเป็นหัวใจของการต่อสู้กับภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นจึงจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญอย่างมาก เพราะการทำงานของหน่วยงานภาครัฐแต่เพียงลำพังไม่สามารถช่วยชุมชนแก้ปัญหาทั้งหมดได้ ชุมชนในพื้นที่เท่านั้นที่สามารถตามทันสภาพการณ์และเข้าใจถึงความต้องการของตนได้อย่างแท้จริง วิทยากร เชิงกุล (2540) ได้กล่าวว่า ชุมชนเปรียบเสมือนรากฐานที่สำคัญของสังคม เมื่อรากฐานผุร่อนก็อาจเป็นสาเหตุให้สังคมล่มสลายไปได้ในที่สุด ดังนั้น การจะสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชนได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้ชุมชนนั้น ๆ ได้มีการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพราะชุมชนเกิดขึ้นได้จากการรวมตัวของบุคคลซึ่งไม่สามารถอยู่คนเดียวได้ตลอดไป จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นเรื่องที่ดี เพราะคนในพื้นที่จะรู้สึกว่าเป็นปัญหาที่ประสบนั้นสามารถแก้ไขได้ ให้ทุกฝ่ายในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานในลักษณะที่เป็น การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมตรวจสอบ ร่วมประเมินและร่วมพัฒนา (Participation and Collaboration) จากประสบการณ์ของคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งชาวบ้านได้พบวิธีการแก้ปัญหาเพื่อหาทางออกในการพึ่งตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากสังคมภายนอก ชุมชน กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนทำให้สมาชิกของชุมชนมีการตอบสนองต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มีการปรับตัวให้เข้ากับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นไปอย่างรวดเร็วและซับซ้อน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม จึงเน้นความสำคัญอันดับแรก ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาซึ่งนับเป็นภาวะวิกฤตของโลกที่ก่อให้เกิดปัญหาด้านอื่น ๆ ตามมาทำให้การป้องกันมลพิษจากสิ่งแวดล้อมเป็นภาวะวิกฤตที่สำคัญของโลกในปัจจุบันและของประเทศ ดังนั้น โรงเรียนจึงต้องตระหนักและแสดง ให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อสังคม โดยการพัฒนารูปแบบการจัดสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมดังกล่าว

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นแนวทางสำหรับโรงเรียนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอันเป็นรากฐานหรือแก่นในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งชุมชนที่ผู้วิจัยคัดเลือกครั้งนี้คือ ชุมชนบ้านใหม่หมอกจ้าม เหตุที่เลือกศึกษาชุมชนบ้านใหม่หมอกจ้ามเพราะบ้านใหม่หมอกจ้ามเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ที่มีการอนุรักษ์ป้องกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม มืองค์กร ชุมชนร่วมกันรับผิดชอบ มีบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมมานานกว่า 40 ปี มีการวางกฎระเบียบและขอบเขตการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้อย่างชัดเจน ในเรื่องของการดูแลป่าชุมชน มีระบบความคิด ความเชื่อและพิธีกรรมที่สนับสนุนการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีการเชื่อมโยงกับชุมชนภายนอก มีความเป็นพลวัต อยู่ในสภาวะการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอกชุมชนตลอดเวลา ชุมชนรู้จักผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาและการจัดการที่มีอยู่เดิม กับแนวคิดใหม่ ความรู้ใหม่และการจัดการแบบใหม่ที่มาจากภายนอก แล้วนำมาพัฒนาความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากร จากเดิม 227 คนในปีพ.ศ. 2506 มาเป็น 3,260 คน ในปีพ.ศ. 2550 จากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นทำให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและ ทรัพยากรมนุษย์ เช่น ทำให้เกิดปัญหาเรื่องของขยะเพิ่มมากขึ้น ปัญหาเรื่องน้ำไม่เพียงพอต่อ การอุปโภคบริโภค การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย การทำลายป่าต้นน้ำมาทำเป็นที่อยู่อาศัย การทำลายและเผาป่าทำให้เกิดปัญหาหมอกควัน จึงทำให้เป็นจุดที่น่าสนใจว่า โรงเรียนและชุมชนได้มีการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นเหล่านี้อย่างไร ชุมชนโรงเรียนและชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนมากน้อยเพียงใด ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีผลต่อการมีส่วนร่วมอย่างไร มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในชุมชนอย่างไร บุคลากรในโรงเรียนและในชุมชนที่มีปัจจัยส่วนบุคคลบางประการแตกต่างกันจะมีความรู้ และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแตกต่างกันอย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านใหม่หมอกจ๋ามและโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ ๕
- 2) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ ๕ ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านใหม่หมอกจ๋าม
- 3) เพื่อศึกษาปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านใหม่หมอกจ๋าม

1.3 คำถามงานวิจัย

1. ชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมหรือไม่อย่างไร
2. การจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมมือดำเนินการอย่างไร

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาโดยมีรายละเอียดดังนี้

1. **ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ศึกษา** เป็นหมู่บ้านไทยใหญ่ที่ประชากรส่วนใหญ่ได้รับสัญชาติไทยแล้ว ได้แก่ ชุมชนบ้านใหม่หมอกจ้าม ตำบลท่าตอน แม่ฮาย จังหวัดเชียงใหม่กับโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ ๕ ชุมชนตั้งอยู่ใกล้บริเวณพื้นที่โครงการหลวงหมอกจ้าม และ อยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าตอน โดยมีเกณฑ์การเลือกคือ ชุมชนบ้านใหม่หมอกจ้ามเป็นชุมชนที่มีประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิต คงความเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยใหญ่ เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และยังเป็นชุมชนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกหลายหน่วยงาน อาทิ มูลนิธิโครงการหลวงฯ กรมป่าไม้ กรมวิชาการเกษตร เป็นต้น

2. **ขอบเขตด้านเนื้อหา** ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ เพื่อศึกษาถึง

2.1 บริบทของพื้นที่ศึกษา

2.1.1 ลักษณะทางด้านกายภาพ

- ที่ตั้งอาณาเขต ขอบเขตการปกครอง
- ลักษณะภูมิประเทศ
- ลักษณะภูมิอากาศ
- ทรัพยากรน้ำและแหล่งน้ำ
- ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า

2.1.2 ลักษณะทางด้านประชากร สังคมและวัฒนธรรม

- โครงสร้างของประชากร (จำนวน อายุ เชื้อชาติ)
- ลักษณะทางเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา
- การศึกษา
- วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ
- โครงสร้างพื้นฐานของชุมชน (ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ฯลฯ)
- การรวมกลุ่มในชุมชน
- ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

2.1.3 ลักษณะทางด้านเศรษฐกิจ

- การประกอบอาชีพ
- สภาพเศรษฐกิจในครัวเรือน
- การใช้ที่ดินและการถือครองที่ดิน

2.1.4 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

2.2 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

2.3 การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมของชุมชน

- การตัดไม้ทำลายป่า (การลดลงของพื้นที่ป่า)
- ปัญหาการลดลงของแหล่งน้ำ
- ปัญหาขยะ
- ปัญหาน้ำเสีย
- ปัญหาฝุ่นควัน ฯลฯ
- ปัญหาทางสังคม
- ปัญหาเยาวชน วัยรุ่น ยาเสพติด

2.4 ความรู้ความเข้าใจในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านใหม่หมอกจ้าม และโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ ๕

- 2.4.1 ความรู้ความเข้าใจสิ่งแวดล้อมเรื่องของการจัดการด้านขยะ
- 2.4.2 ความรู้ความเข้าใจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเรื่องของป่าไม้ น้ำ
- 2.4.3 ความรู้ความเข้าใจสิ่งแวดล้อมเรื่องหมอกควัน
- 2.4.4 ความรู้ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรมนุษย์

2.5 การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ ๕ ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านใหม่หมอกจ้าม

- 2.5.1 กระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนการค้นหาสาเหตุของปัญหาตลอดจนแนวทางแก้ไข
- 2.5.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการสิ่งแวดล้อม
- 2.5.3 การมีส่วนร่วมในการติดตามผล
- 2.5.4 ปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วม

2.6 ปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านใหม่หมอกจ้าม

3. ขอบเขตด้านประชากร

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกประชากรเป้าหมายคือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบ้านใหม่หมอกจ้าม หมู่ 8 ตำบลท่าตอน อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 515 หลังคา ที่ประชากรส่วนใหญ่เป็น คนไทยใหญ่ (ได้รับสัญชาติไทยแล้ว) โดยผู้วิจัยพิจารณาสุ่มตัวอย่างให้เหมาะสมกับงานวิจัย

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการ 9 เดือน ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2550 ถึง เดือนมิถุนายน 2551

1.5 สมมุติฐานในการวิจัย

สมมุติฐาน 1 ความรู้ความเข้าใจต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนและโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ ๕ มีความแตกต่างกัน

สมมุติฐาน 2 ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจในการจัดการสิ่งแวดล้อมกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจในการจัดการสิ่งแวดล้อมกับการมีส่วนร่วมของโรงเรียน ไม่มีความสัมพันธ์กัน

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน หมายถึง การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม (ขยะ หมอกควัน) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ป่าไม้ น้ำ) และการจัดการทรัพยากรมนุษย์ (ปัญหาการว่างงาน ปัญหาเยาวชน) ของชุมชนบ้านใหม่หมอกจ๋าม ตำบลท่าตอน อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่

การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียน หมายถึง การมีส่วนร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ในการวางแผนดำเนินกิจกรรม และปฏิบัติงาน และการมีส่วนร่วมในการติดตามผลระหว่างชุมชนบ้านใหม่หมอกจ๋าม ตำบลท่าตอน อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ กับโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ ๕

ศักยภาพของชุมชน หมายถึง ความสามารถของชุมชนในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ น้ำ และการจัดการทรัพยากรมนุษย์ ของชุมชนบ้านใหม่หมอกจ๋าม